

A kérdésnek teljes megoldhatóságig a meglévő intézményeket kell tökéletesítenünk. Elsősorban a kisipari műhelyekben jelenleg dolgozó inasok részére szervezett tanfolyamoknak a legjobb francia minta alapján adjunk gyakorlatibb tartalmat. Helyes volna, ha a rajzon, árúismereten és műhelyi gyakorlaton kívül egyéb tárgy nem kapna helyet ezeknek a tanfolyamoknak tantervében. A tanítást gyakorlati készségszerű s pedagógiai érzékű és tudású tanítók végezzék. Annak, hogy az inast segéddé lehessen avatni, fő feltétele legyen most is, mint a céhrendszer korában, a vizgálóbizottság személyes ellenőrzése alatt remekmű készítése.

A tanfolyamoknak ilyen módon való tökéletesítése csupán átmenet lehet abba a korszakba, amelyben valamennyi kézi foglalkozás elsajátítására a mai fa-, fém- és szövőipari iskolák mintájára köz-műhelyek állítanak fel, melyek pedig, mind fiú-, mind leánytanoncok részére.

Angyal János.

Kritik und Philosophie der Kriegspädagogik. Ein Versuch von Prof. Franz Kemény, Oberrealschuldirektor in Budapest. (Fr. Manns Pädagogisches Magazin, Heft 689.) Langensalza, H. Beyer u. Söhne. 1918. (52 l.) Ára 1 márká.

Háborús pedagógia: a közelmúltnak kedvelt, sokat feszegetett és mégis tisztázatlan, sőt ellentmondó tartalmú fogalma. Mi is a háborús pedagógia? A «háborúra» nevelés pedagógiai képtelenségében csak az első idők lázas fölhevülése hihetett; ha pedig a háború tanulságainak leszűrését vagy a világháború alatti pedagógia és oktatásügy állapotrajzát értjük rajta, akkor meg rosszul megválasztott, sőt félrevezető elnevezés. Kemény Ferenc ügyes kézzel igyekszik tanulmányában a nehézségeket elsimítani, s bár a háborús pedagógiának egyik feladatát ő is az «ifjúság háborús kitartásának nevelés és oktatás útján való előmozdításában» látja, a súlyt mégis annak a problémának megoldására veti, miként ellensúlyozhatók a háború (és a háborús pedagógia) káros hatásai, s miként értékesíthetők becses elemei és tanulságai a béke pedagógiája számára. Ez a főfeladata a «háborús pedagógia filozófiájának», mely kritikai szemlét is végez egyúttal.

E feladat megoldásához mindenekelőtt a háborús nyersanyag (rendeletek, irodalmi művek, levéltárak, múzeumok stb.) felkutatása és feldolgozása szükséges. S ebben a tekintetben valóban kevés avatottabbat találhatnánk szerzőnkél, aki ezt a munkát a háború kitörése óta állandóan és rendszeresen folytatta s évről-évre a nyilvánosságnak is beszámolt róla (*Nemzetközi mozgalmak* címen folyóiratunkban, azonkívül a Néptanítók Lapjában). Ezeknek az annaleseknek filozófiai összefoglalása ez a kis mű.

A háború és háborús pedagógia szétágazó jelenségeit Kemény — ama figyelemreméltó megállapítás után, hogy főbb vonásaikban minden népnél hasonlóak voltak — a filozófiai álláspont egységesítő törekvésének megfelelően két főfogalom, mintegy alapvető tétel köré csoportosítja. Az egyik a «minimális energia» elve, vagyis az a törekvés, hogy a legcsekélyebb erő kifejtéssel a viszonylag legnagyobb

munkaeredményt érjük el. Ehhez csatlakozik másodikként a «legnagyobb és legkisebb mérték», a maximum és minimum fogalma, mely a szörnyű világháború roppant erőmegfeszítésében s más oldalról igen mély süllyedésében tükröződik vissza leghívebben. A világháborúnak ez a két irányító gazdasági szempontja erősen rányomta bélyegét a szellemi életre s a pedagógiai gondolkodásra is. A minimális energia, az erőmegtakarítás jegyében különösen két pedagógiai követelmény emelkedik ki: a «Szabad utat a tehetségnek!» s az «egységes iskola» gondolata. Mind a kettővel sokkal többet foglalkozott a pedagógiai közvélemény (folyóiratunk hasábjain is), semhogy olvasóink előtt ismeretlen fogalmak volnának. Hogy a rátermettséget, a tehetséget mindenképen támogatnunk és fejleszteniünk kell, az oda nem való elemeket pedig miről erélyesebben ki kell szorítani, hogy ez a mának szomorú viszonya között kétszeresen fontos és szükséges, mert a közösség a tehetségesre is alig költethet, nemhogy a tehetségtelenre: ebben bizonyára mindnyájan egyetértünk. Oktatásunk egészséges fejlődésénél, egész szellemi jövőnknek egyik fontos alapfeltétele ennek az elvnek szigorú végrehajtása, melyet csak a multnak sok tekintetben túlzott liberalizmusa kezelhetett oly könnyedén, iskolaügyünknek és társadalmunknak mérhetetlen kárára (zsúfolt osztályok, eredménytelen tanítás, a lateiner pályák előzönlése).

Az egységes iskola követelményéről a szerző nem nyilatkozik bővebben s csak annyit állapít meg, hogy az egységes iskolának valamennyi oktató- és nevelőintézményünk tudatos, egységes és fejlesztő hatású fölépítését kell jelentenie s a minimális energia értelmében való kiválasztást kell megvalósítania. Ilyen értelemben természetesen mi is teljesen hozzájárulunk ehhez a kívánsághoz; azonban mindennemű egyformásítás ellen — épen a tehetség, valamint egész szellemi életünk színvonalának érdekében — óvást kellene emelnünk. Épen specializálásra, új iskolafajok tökéletesítésére törekszik a háborús pedagógiának egy másik iránya, melyre a szerző szintén rámutat. S szervesen összefügg mindezekkel az a kívánság, hogy szakértők töltsék be a helyeket s legyenek irányadók minden téren, ami mintegy visszahatás a békebeli, sokszor hihetetlenül nagyfokú dilettantizmus szégyenletes állapotára. Mint érdekes jelenség említhető föl, hogy az idegen-tanulmányok (irodalom, nyelvek stb.) nemcsak hogy nem hanyatlottak a háború alatt, hanem — bármily meglepőnek látszik is első pillanatra — épenséggel fokozódtak (elsősorban Németországban).

A legnagyobb erőmegtakarítás és legcélszerűbb erőfelhasználás jegyében áll a politika bevonása is a háborús pedagógia és a háborús pedagógia filozófiájának keretébe, különösen mint demokratikus alapelve. A demokratikus elv a világháború alatt a népek lelkében vezető eszmévé emelkedett, s hatása erősen jelentkezett a nevelés és tanítás terén is. Kapcsolatos vele a szociális gondolat hódítása, melynek kellő helyet biztosítani az oktatásban — okulva a multon — minden pedagógusnak sürgős követelése. Nézetünk szerint azonban itt is óvakodnunk kell a túlzásoktól. A «közoktatás demokratizálásának» árnyékoldalai is vannak, s ezek előtt szemet húyni épen pedagógusnak kevésbé kívánatos.

A háborús «legnagyobb mérték», a maximális erő kifejtés (a szerzőnek második egységesítő szempontja) főképen a többtermelés

követelményében jelentkezik, az iskolára vonatkoztatva pedig a sokszor már szertelenségbe csapó reformáló, átalakító lázban. Ez a nagy újtó vágy annál kevésbé mondható megokoltnak, mert a háború a tanító és a tanítvány erejét egyaránt a végsőig csigázta s tőlük maximális teljesítményeket várni se nem észszerű, se nem méltányos dolog. De a szerző a háború utáni oktatásügyre nézve is óva int minden túlzott várakozástól és követeléstől, mert a gigászi küzdelem rettenetes erőmegfeszítését elkerülhetetlen pangás, elernyedés, süllyedés fogja követni még győzelem esetén is, hát még hogyha veszteni találnánk! Az események azóta szomorúan igazolták a szerző szavainak igazságát, s még ma is — a javulás útján — aligha érezzük magunkat abban a lelkiállapotban, hogy reformokkal higgadtan, reménykedve foglalkozni tudjunk.

A minimális erő kifejtés és legnagyobb mérték fogalma összességében a többre (*ad majorem*) irányuló követelményben egyesíthető. Ebből végeredményben azt a vigasztaló következtetést meríti a szerző, hogy a háború, ha maga nem jelent is haladást, utóhatásában mégis a haladásra irányuló törekvéseknek hatalmas ösztönzőjévé lesz.

A háborús pedagógia jelenségeit a filozófia egyes ágainak szemüvegén át tekintve főleg az erkölcsi mérlegelés ragadja meg figyelmünket. Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy a háború mennyire eldurvította az erkölcsöket. Sajnosan tapasztaljuk ezt az iskolában is a fegyelemnek, a szorgalomnak, a tiszteletnek megdöbbentő mértékű meglazulásában. Hogy az emberiség ebből a világháború által rázúdított erkölcsi süllyedésből újra kiemelkedhessék, az eljárásnak valóban a dolog gyökerénél, a nevelésnél kell megindulnia. S ennél a pontnál igen helyesen figyelmeztet bennünket Kemény a nevelésnek arra a feladatára, mely mindenkor főkötelessége volt s ma kétszeres fontosságú az erkölcsi jellem képzésének fokozott szükségességére. Vajha valaha válnék jövőbe vetett hite s fakadna valóban a háborús romhalmazból, az ellentét erejénél fogva, a lelkeknek új hajnalhasadása, a szellemi életnek friss renaissance-a!

Tanulságos, eszméebresztő munka Kemény Ferenc könyve. Van gyengéje is: elsősorban a belső szerkezetnek, a gondolategységnek bizonyos lazasága és eléggé ki nem domborítása s ennek folytán az egésznek bizonyos mozaikszerűsége. Azonban tudjuk, kezdetről, alapvetésről, útmutatásról van szó, melyet követnie kell a folytatásnak, a kidolgozásnak, az egységbefoglalásnak. Ehhez a munkához a szerző is bizonyára nem egy jelentős lépéssel fog hozzájárulni, hogy minél teljesebb legyen a háború tanulságainak kiaknázása a béke pedagógiája számára.

Hajdu János.

Else Voigtländer: Zur Psychologie der Erzieherpersönlichkeiten.¹

A fenti kérdés boncolgatása mind tudományos, mind gyakorlati tekintetben hálás feladatul kínálkozik. A szerző megállapítja, hogy

¹ Ez a címe annak a hosszabb értekezésnek, amely a *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik* folyóiratnak 1917. évi 9. és 10. számú füzetében jelent meg.